

Μικρή σπουδή στο Μανιφέστο (Μέρος 2ο)

Του Σταύρου Παναγιωτίδη

Ιδέες και τακτικές

Γυρνώντας στο χώρο των ιδεών, στο Μανιφέστο υπάρχουν πολλές φράσεις που μαρτυρούν έναν θαυμασμό του Μαρξ για τα επιτεύγματα της αστικής τάξης, για το συντριπτικό σάρωμα που επέφερε στις παραδοσιακές ιδέες και σχέσεις των ανθρώπων. Εκεί, ο Μαρξ μας προσφέρει μια από τις πιο σημαντικές του συλλήψεις, πως η αστική τάξη εδραιώνει την κυριαρχία της επειδή καταφέρνει να παρουσιάσει το δικό της ταξικό συμφέρον ως συμφέρον όλης της κοινωνίας, κάνοντας έτσι την δική της ιδεολογία, κυρίαρχη κοινωνική ιδεολογία. Σε αυτές τις θέσεις θα βασιστεί εκατό χρόνια μετά ο Αντόνιο Γκράμσι για να μιλήσει για την έννοια της Ηγεμονίας. Ο Μαρξ τονίζει ότι η επέλαση της αστικής τάξης έφερε μια διανοητική επανάσταση, σαρώνοντας κατεστημένες αντιλήψεις σε πάρα πολλά πεδία της ζωής, από την πολιτική και την εξουσία ως τη θρησκεία και την οικογένεια, αναιρώντας την ειδική συμβολική αξία που κατείχαν κάποιες κοινωνικές κατηγορίες, όπως οι γιατροί και οι νομομαθείς, αφού τους υποβάθμισε σε υπαλλήλους των αστών και μείωσε το κύρος τους, θέτοντας τους υπό την εξουσία των τελευταίων και γενικώς επιβάλλοντας την υποταγή και αξιολόγηση των πάντων στη βάση του πόσο συμβάλουν στην επίτευξη του κεντρικού της σκοπού: του οικονομικού κέρδους. Θαυμάζει, επίσης, τον ενοποιητικό χαρακτήρα της αστικής τάξης, που κατάφερε να δημιουργήσει «έναν κόσμο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσίν της», επιβάλλοντας παντού, με τις οικονομικές και στρατιωτικές της επεκτάσεις, τον καπιταλισμό. Τουλάχιστον, έτσι πίστευε ο Μαρξ τότε. Η πίστη του αυτή, εκείνη την περίοδο, στην προοδευτική διάσταση της διάχυσης του καπιταλιστικού υποδείγματος ήταν τέτοια, ώστε να φτάσει να βλέπει θετικά στοιχεία ακόμη και σε ιμπεριαλιστικές κατακτήσεις, θεωρώντας πως θα σύρουν τις κατεκτημένες περιοχές στην εξέλιξη, την καπιταλιστική ανάπτυξη και το μέλλον.

Είπαμε ήδη πως το Μανιφέστο είναι ένα κείμενο πολιτικό και, προσθέτουμε τώρα, εγχειριδιακό, υπό την έννοια ότι παρουσιάζει ένα πρότυπο για την οργάνωση της πάλης των προλετάρων, δηλαδή και για τη δημιουργία εργατικών κομμάτων. Συζητώντας για την τακτική των προλετάρων, το Μανιφέστο επισημαίνει πως αυτοί πρέπει να εκμεταλλεύονται τις εσωτερικές αντιφάσεις και ανταγωνισμούς των διάφορων μερίδων της αστικής τάξης, επιτυγχάνοντας μια σειρά από κατακτήσεις. Ειδική σημασία έχει το σημείο όπου παρουσιάζονται οι τακτικές σχέσεις των κομμουνιστών με άλλα κόμματα και κοινωνικές τάξεις, τους μικροαστούς, τους αγρότες και άλλους, διακρίνοντας όμως όλους αυτούς από την μόνη επαναστατική τάξη, την εργατική, διότι αυτοί αγωνίζονται όχι για την ανατροπή της κοινωνικής κατάστασης και την απελευθέρωσή τους, αλλά για την επιβίωσή τους από το σαρωτικό πέρασμα των αστών, δηλαδή συντηρητικά. Ο Μαρξ ορίζει πως στην πορεία προς την διαμόρφωση των όρων για την εργατική επανάσταση οι κομμουνιστές πρέπει να κάνουν ορισμένες τακτικές κινήσεις και συνεργασίες που, ακόμη κι αν μοιάζουν να υποστηρίζουν διαφορετικούς ή ακόμη και αντιφατικούς προς το προλεταριακό συμφέρον σκοπούς, στην πραγματικότητα προωθούν σε δεύτερο χρόνο την επαναστατική προοπτική, δημιουργώντας πιο ευνοϊκούς όρους για την σχετική πάλη. Έτσι, οι κομμουνιστές καλούνται να στηρίξουν μη κομμουνιστικά κόμματα, όπως τους Χαρτιστές στην Αγγλία και τους αγροτικούς μεταρρυθμιστές στη Βόρεια Αμερική, στην Ελβετία μία μίξη σοσιαλιστών και αστών και στην Πολωνία το κόμμα που υποστηρίζει την εθνική απελευθέρωση μαζί με την αγροτική επανάσταση. Το πιο εντυπωσιακό, όμως, είναι ότι «στη Γερμανία, το κομμουνιστικό κόμμα αγωνίζεται από κοινού με την αστική τάξη, στο μέτρο που η τελευταία δρα επαναστατικά, κατά της απόλυτης μοναρχίας, της φεουδαλικής γαιοκτησίας και του

μικροαστισμού», ενώ όμως πάντα αγωνίζεται παράλληλα για να ενταθεί η ταξική συνείδηση των Γερμανών εργατών για την εκμεταλλευτική τους σχέση με τους αστούς. Επιστέγασμα είναι η αναφορά ότι οι κομμουνιστές παντού όπου αγωνίζονται θέτουν το ζήτημα της ιδιοκτησίας «ανεξάρτητα από το τη μορφή και τον βαθμό εξελίξεώς της»¹ (άρα, πως ενώ δεν διακατέχονται από μια μικροαστική ανυπομονησία -όπως θα έλεγε αργότερα ο Λένιν- και αναγνωρίζουν πως πρέπει να ελιχθούν και να κάνουν τακτικές συμμαχίες για να βελτιώσουν τους όρους πάλης τους και να φτάσουν πιο κοντά στον σκοπό τους, την ίδια στιγμή δεν περιμένουν να ωριμάσουν οι «αντικειμενικές συνθήκες», δηλαδή να φτάσουμε πρώτα σε ένα συγκεκριμένο επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και επομένως δεν υποβιβάζουν την ταξική πάλη και την εξέλιξή της σε μια απλή αναμονή μιας στιγμής προκαθορισμένων χαρακτηριστικών, ίδιων σε όλο τον κόσμο, που θα κάνουν τα ρολόγια κάποιας κομματικής γραφειοκρατίας να χτυπήσουν) και «εργάζονται παντού για τη συνεργασία και συνεννόηση των δημοκρατικών κομμάτων όλων των χωρών».² Όλα αυτά, ασφαλώς, δεν έχουν τον χαρακτήρα ενός «τυφλοσούρη», δεν είναι μια έτοιμη τακτική για το σήμερα. Και οτιδήποτε διαβάζεται έτσι, προβάλλοντας το παρελθόν απολύτως πάνω στο παρόν, διαστρεβλώνει το πρώτο και χαντακώνει το δεύτερο. Είναι όμως χρήσιμα ως γενική μεθοδολογία, ως λογική που αναδεικνύει πως ο μαρξισμός είναι η φιλοσοφία της πράξης και οι κομμουνιστές κρίνονται από την αποτελεσματικότητά τους και όχι από την πιστότητα της εφαρμογής δογμάτων, την «ψηλή κολώνα» του Λένιν, που λέγαμε πιο πάνω. Αυτό είναι που κάνει και το έργο τους ιστορικά σημαντικό, κεφαλαιώδες, όπως και κάθε κοινωνικού σώματος που αλλάζει τον κόσμο.

Ίσως το πιο γκρίζο σημείο του Μανιφέστου να είναι αυτό που αφορά το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας. Εκεί οι δύο συγγραφείς γίνονται περισσότερο συνθηματικοί από κάθε άλλο μέρος του κειμένου και ο λόγος τους έχει μια έντονη συγκρουσιακότητα. Αυτό το τελευταίο μας κάνει να σκεφτόμαστε πως θεωρούσαν την εθνική συνείδηση έναν κρίσιμο παράγοντα για την αυτοσυνειδησία των προλεταρίων, για την ακρίβεια ένα αποπροσανατολιστικό εμπόδιο για να μετατραπούν οι εργάτες σε, όπως θα το έγραφε αργότερα ο Μαρξ, «τάξη δι' εαυτήν», δηλαδή ένα σύνολο με συνείδηση των συμφερόντων του (που είναι ταξικά, δηλαδή πηγάζουν από τη θέση του μέσα στην παραγωγική διαδικασία και την εκμετάλλευση που υφίσταται), μακριά από αυταπάτες που διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα. Τέτοια αυταπάτη θεωρούν οι δύο συγγραφείς την εθνική ταυτότητα, η οποία δημιουργεί δεσμούς μεταξύ εκμεταλλευτή (αστική τάξη) και εκμεταλλευόμενου (προλεταριάτο), πείθοντας πως έχουν κοινά συμφέροντα και συσκοτίζοντας την πραγματική τους σχέση. Στην πραγματικότητα, όμως, ακόμη κι αν ο Μαρξ και ο Ένγκελς θεωρούσαν σημαντικό εμπόδιο την εθνική συνείδηση, φαίνεται πως το 1848 το θεωρούσαν και εντελώς παροδικό, όπως και ολόκληρο το εθνικό φαινόμενο. Τουλάχιστον, αυτό μπορεί να υποθέσει κανείς βλέποντας πως οι δυο τους δεν καταπιάνονται ούτε στο Μανιφέστο (ούτε και σε όλο το υπόλοιπο έργο τους) με μια πιο συστηματική και εμβριθή ανάλυση του φαινομένου. Αυτό έχει χαρακτηριστεί από κάποιους μελετητές ως η «μαύρη τρύπα» του μαρξισμού.

Η πιο συνηθισμένη εξήγηση είναι πως ο μαρξισμός, λόγω μιας σειράς χαρακτηριστικών που είτε του ανήκουν είτε απλώς του φορτώνονται (όπως η επικέντρωση στην παραγωγική διαδικασία και στην έννοια της κοινωνικής τάξης, αλλά και η πίστη σε μια γραμμική και συνολικά ομογενοποιητική εξέλιξη των κοινωνιών – θέση που περισσότερο ανήκει στους διάφορους μαρξισμούς, παρά στον ίδιο τον Μαρξ), δεν ήταν σε θέση να εντάξει στο πλαίσιο του και να ερμηνεύσει το εθνικό φαινόμενο. Δηλαδή, ότι το εθνικό φαινόμενο είχε τη βάση του όχι στην οικονομία αλλά αυτόνομα στην ιδεολογία, για αυτό και έπεφτε έξω από το πεδίο ερμηνείας του μαρξισμού. Το δεδομένο είναι, πάντως, πως την εποχή του Μανιφέστου οι δυο συγγραφείς δεν έδειχναν να κόπτονται και ιδιαίτερα για το έθνος.

Έκριναν, μάλιστα, πως η αστική κυριαρχία έχει ήδη ανοίξει το δρόμο για την εξέλιξη που ανέμεναν:

«Ήδη με την ανάπτυξη της αστικής τάξης, με την ελευθερία του εμπορίου, την παγκόσμια αγορά την ομοιομορφία της βιομηχανικής παραγωγής και τις αντίστοιχες συνθήκες ζωής, οι εθνικές διαφορές και αντιθέσεις μεταξύ των λαών εξασθενούν όλο και περισσότερο. Η κυριαρχία του προλεταριάτου θα τις αποδυναμώσει».³

Ο λόγος ήταν πως πίστευαν ότι η προλεταριακή επανάσταση ήταν ante portas, θέμα χρόνου να ξεσπάσει, ο καπιταλισμός να αρχίσει να σαρώνεται και κατ' επέκταση, σε μία γραμμική σύλληψη, να εξαφανίζονται και οι σχετικές ιδεολογίες. Οι διατυπώσεις στο Μανιφέστο μοιάζουν απόλυτες, ίσως λόγω του προπαγανδιστικού χαρακτήρα του κειμένου -είναι επίσης ένα ερώτημα αν έπαιξε ρόλο και το επίπεδο του κοινού που προοριζόταν για να το διαβάσει και που δεν επέτρεπε πολύ λεπτομερείς αναλύσεις- και δεν δέχονται την σχετική αυτονομία κάποιων πτυχών της ιδεολογίας, αλλά αντιθέτως μοιάζουν να εκδηλώνουν μια έντονη μηχανικότητα:

«Τι άλλο αποδεικνύει η ιστορία των ιδεών, αν όχι ότι μαζί με την υλική παραγωγή αναμορφώνεται και η πνευματική; Κυρίαρχες ιδέες κάθε εποχής ήταν πάντοτε οι ιδέες της κυρίαρχης εκάστοτε τάξης».⁴

Και πάλι, οι μελετητές διαφωνούν ως προς το αν αυτή η πεποίθησή των συγγραφέων για την εξαφάνιση των εθνών αφορά την κατάργηση απλώς των εθνικών κρατών ή και των ίδιων των πολιτισμικών χαρακτηριστικών των εθνών, σε μια πορεία απόλυτης παγκόσμιας ομοιογενοποίησης.

Και πράγματι, ελάχιστα μετά την έκδοση του Μανιφέστου ξέσπασαν οι επαναστάσεις του 1848. Μόνο που δεν ήταν αυτό που οι δύο συγγραφείς είχαν στο νου τους, αλλά επαναστάσεις με πολλούς και διάφορους ταξικούς δρώντες, με ηγεσία βασικά την αστική τάξη, με αστικοδημοκρατικό αλλά και εθνικό χαρακτήρα. Ούτε όμως και στις επόμενες δεκαετίες της ζωής και του έργου τους μας προσέφεραν οι Διόσκουροι του ιστορικού υλισμού κάποια συνεκτική θεωρία για το εθνικό φαινόμενο. Είτε επειδή δεν μπορούσαν να συλλάβουν ένα φαινόμενο τη στιγμή που ακόμη εξελισσόταν πολύ δυναμικά, είτε επειδή είχαν άλλες προτεραιότητες, ο Μαρξ και ο Ένγκελς δεν απέκτησαν ποτέ μια θεωρία για το έθνος.

Στο Μανιφέστο, τα συγκεκριμένα εδάφια όπου γίνεται αναφορά σε έθνη και πατρίδες, είναι είτε πολύ συνθηματικά για να σηκώσουν παραπάνω κουβέντα, είτε αρκετά προβληματικά ώστε να δημιουργούν περισσότερα ερωτήματα. Στην πρώτη κατηγορία ανήκει ασφαλώς η αφοριστική φράση «οι εργάτες δεν έχουν πατρίδα, δεν μπορεί να τους πάρει κανείς αυτό που δεν έχουν», στην οποία δεν δίνεται καμία συνέχεια και μένει εκφρασμένη έτσι, μέσα στην απολυτότητά της, μοιάζοντας μόνο με σύνθημα και τροφοδοτώντας τέτοια ακόμη και σήμερα. Μία ερμηνεία μελετητών είναι πως εδώ εννοείται ότι οι εργάτες δεν έχουν τη δυνατότητα της απόφασης επί των ζητημάτων που τους αφορούν, δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα, άρα για αυτό δεν έχουν και πατρίδα-κράτος, δεν είναι πολίτες κάποιου κράτους. Άλλωστε, πρέπει να κρατάμε πάντα στο νου τον χαλαρό τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί ο Μαρξ τον όρο έθνος και τους συναφείς, πότε εννοώντας τον λαό και πότε το κράτος. Μια άλλη ερμηνεία είναι πως θεωρούν ότι ανάμεσα στους εργάτες η εθνική ταυτότητα αποθνήσκει, αν δεν έχει ήδη αποσθρωθεί. Στη δεύτερη κατηγορία εδαφίων, τα μπερδεμένα, ανήκει η φράση πως «το προλεταριάτο κάθε χώρας ξεχωριστά πρέπει πρώτα

να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς του με τη δική του αστική τάξη».5 Αυτό το «δική του» μπαίνει ακόμη σαν καρφί στο μάτι των μελετητών που προσπαθούν να κατανοήσουν το αν εννοεί απλώς την αστική τάξη κάθε κράτους ή ο Μαρξ θεωρεί πως οι τάξεις μπορεί να έχουν και ειδικά εθνικά χαρακτηριστικά, να είναι εθνικές αστικές τάξεις, άρα να έχουν και εθνικά συμφέροντα.

Το Μανιφέστο καταπιάνεται και με άλλα επιμέρους θέματα της επαναστατικής τακτικής και διεκδίκησης όπου απαντά σε προπαγανδιστικές κατηγορίες που δέχονται οι κομμουνιστές, όπως για το ζήτημα της ιδιοκτησίας, αναφέροντας ρητώς πως «ό,τι χαρακτηρίζει τον κομμουνισμό δεν είναι το αίτημα της κατάργησης της ιδιοκτησίας γενικά, αλλά της κατάργησης της αστικής ιδιοκτησίας», αυτής που έχει παραχθεί από την εκμετάλλευση της εργασίας άλλων, από την απόσπαση της υπεραξίας που λέγαμε νωρίτερα και όχι «την αποχτημένη με προσωπική εργασία και μόχθο»,6 την ιδιοκτησία των προλετάρων και των αγροτών. Με αυτήν την έννοια γράφεται ως σύνθημα των κομμουνιστών η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας: ως κατάργηση του πλαισίου που επιτρέπει να δημιουργείται ιδιοκτησία διά της εκμετάλλευσης. Ομοίως απαντά στην κατηγορία πως οι κομμουνιστές θέλουν να καταργήσουν την οικογένεια, λέγοντας πως οι αστοί είναι αυτοί που καταργούν την οικογένεια για τους προλετάρους, αφού δεν τους δίνουν τη δυνατότητα να συντηρήσουν τη δική τους και πως οι κομμουνιστές αναγνωρίζουν πως ήδη υπάρχει κοινωνική ανατροφή των παιδιών, με τη μορφή της ενστάλαξης σε αυτά της αστικής ιδεολογίας:

«Μήπως όμως και η δική σας ανατροφή δεν καθορίζεται από την κοινωνία; Από τις κοινωνικές σχέσεις μέσα στις οποίες κι εσείς ανατρέφετε τα παιδιά σας, από την άμεση ή έμμεση ανάμειξη της κοινωνίας, από τη μεσολάβηση του σχολείου κ.ο.κ.; Η επίδραση της κοινωνίας πάνω στην ανατροφή των παιδιών δεν είναι επινοήματα των κομμουνιστών. Εκείνοι απλώς αλλάζουν τον χαρακτήρα της, την αποσπούν από την επιρροή της κυρίαρχης τάξης».7

Εδώ θα εντοπίσουμε, ασφαλώς, τα στοιχεία όπου βασίστηκε η μετέπειτα σύλληψη του Αλτουσέρ περί της εκπαίδευσης ως Ιδεολογικού Μηχανισμού του Κράτους. Επίσης, το Μανιφέστο απαντάει επιθετικά σε άλλη μία «ηθικού» τύπου κατηγορία προς τους Κομμουνιστές, ότι θέλουν να επιβάλουν την κοινογυνία, υποστηρίζοντας πως η ελευθερογυνία υπάρχει ήδη, μέσα από την τάση των αστών να «περιβουτούν», όπως θα έλεγε και ο Μ. Καραγάτσης, τις γυναίκες των προλετάρων αλλά και των άλλων αστών. Επομένως, στη θέση του αστικού γάμου, που «στην πραγματικότητα δεν είναι παρά κοινοκτημοσύνη των έγγαμων γυναικών» οι κομμουνιστές θα βάλουν μια ανοιχτή και καθαρή κοινογυνία. Εδώ βλέπουμε τους δύο συγγραφείς να τοποθετούνται με έναν τρόπο, με μια νοοτροπία, που μας είναι οικεία: επιτίθενται στην υποκρισία και γίνονται προκλητικοί. Είναι ο τρόπος που συχνά επιλέγουμε ή απλώς μας προκύπτει, για να αντιπαρατεθούμε σε ένα επιχείρημα που θεωρούμε εντελώς στρεβλό, λυγίζοντας το ραβδί του επιχειρήματος από την άλλη πλευρά, υιοθετώντας μια θέση στο άλλο άκρο της αντιπαράθεσης, όχι τόσο γιατί το υποστηρίζουμε, όσο για να καταδείξουμε την υποκρισία και την αντιφατικότητα της άλλης άποψης. Ασφαλώς, δίκη προθέσεων δεν μπορούμε να κάνουμε και η ανάλυση λόγου έχει τα κατανοητικά της όρια, όμως μπορούμε να πούμε με αρκετή ακρίβεια -ειδικά αφού αυτές οι θέσεις δεν έχουν καίριο ρόλο σε άλλα σημεία του μαρξικού έργου- πως ο τύπος της απάντησης των δύο συγγραφέων εξυπηρετεί αυτήν την ανάγκη. Εκατό χρόνια μετά, την ίδια ανάγκη να απαντηθούν αυτές οι κατηγορίες βρίσκουμε στην Ελλάδα, στο λόγο ενός εμβληματικού κομμουνιστή, του Άρη Βελουχιώτη που στην ομιλία του στη Λαμία τοποθετείται για αυτά τα ζητήματα, καυτηριάζοντας, όπως κι ο Μαρξ, την υποκρισία των

αστών (που ενώ «όταν περπατάνε μπερδεύονται τα κεφάλια τους στα σύρματα, μιλάνε για τιμή»)8, αλλά αυτή τη φορά υπερασπιζόμενος τις αξίες της οικογένειας και της πατρίδας.9 Ηγεμονική διαχείριση δομικών στοιχείων της ελληνικής κουλτούρας ή ειλικρινείς πεποιθήσεις ενός ελληνικής κοπής κομμουνιστή; Ακόμη κι αν ίσχυε και το δεύτερο, το πρώτο σίγουρα στοχεύεται και επιτυγχάνεται.

Αντί επιμυθίου

Προσπαθήσαμε να δώσουμε ένα περίγραμμα και ορισμένα βασικά σημεία του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, ενός κειμένου εμβληματικού. Ενός έργου που διαβάστηκε σε σκοτεινά δωμάτια, στα κρυφά, μέσα σε φυλακές, ανταλλαγμένο παράνομα χέρι με χέρι, «ντυμένο» παραπλανητικά με εξώφυλλα άλλων βιβλίων, σε φοιτητικές συντροφίες, σε διαλείμματα μαχών, σε χαρακώματα, σε εργοστάσια, σε πανεπιστημιακά έδρανα. Μεταφράστηκε σε έναν τεράστιο αριθμό γλωσσών και τοποθετείται παγκοσμίως στις πρώτες θέσεις των βιβλίων που άλλαξαν τον κόσμο. Ξέρουμε, βέβαια, πως τον κόσμο δεν τον αλλάζουν μόνα τα βιβλία. Κανείς δεν έγινε κομμουνιστής επειδή διάβασε το Μανιφέστο. Ακόμη κι αν έτσι νομίζει. Έγινε κομμουνιστής, επειδή υπήρχαν οι κομμουνιστές. Έγινε κομμουνιστής επειδή υπήρχαν συλλογικότητες, συνδικάτα και κόμματα, αγωνιστικά παραδείγματα και στάσεις, όλα αυτά που συγκρότησαν την ταυτότητα του κομμουνιστή. Οι άνθρωποι γίνονταν και γίνονται κομμουνιστές κυρίως επειδή αυτό τους επιτρέπει, επί της αρχής, να δράσουν.

Έτσι και το Μανιφέστο αποκτά νόημα όταν ενεργοποιείται μέσα στην ιστορία. Με αρνητικό τρόπο, όταν εκβιάζεται να ομολογήσει ετοιματζίδικες πλαστικές ερμηνείες, όταν το λιβάνι από την ευλογία της γραφειοκρατίας ποτίζει τα φύλλα του και η μυρωδιά δεν χάνεται ποτέ, γιατί αυτά τα φύλλα παραμένουν κλειστά. Όταν το λιβάνισμά του γίνεται για να επιστρέψει αξία σε αυτούς που το ευλογάνε, στην ίδια την στενή γραφειοκρατική εξουσία -μεγάλη, μικρή ή αστεία- που διαχειρίζεται τη θεωρία και τη μνήμη. Και με θετικό τρόπο, όταν ενεργοποιεί τους αγώνες για την κοινωνική απελευθέρωση, την ελευθερία, την ισότητα, σε κάθε πεδίο. Όταν φωτίζει το παρελθόν και μας μαθαίνει να φτιάχνουμε τα δικά μας εργαλεία για να κατανοήσουμε το παρόν μας και να διαμορφώσουμε το μέλλον μας. Έχοντας κατά νου πως η πραγματικότητα θα είναι πάντα πολύ πιο χυμώδης από οποιοδήποτε ερμηνευτικό σχήμα και άρα αδάμαστη από τη διάθεσή μας να την κατανοήσουμε πλήρως. Πως για κάθε τι που φωτίζεται περισσότερο, κάτι διακρίνεται λιγότερο καθαρά. Και το Κομμουνιστικό Μανιφέστο είναι σίγουρα ένα λαμπερό φως, άρα κινδυνεύει να μας κρύψει πολλά αν το κοιτάζουμε σταθερά, ευθεία και συνέχεια. Δεν είναι το πρώτο κείμενο του Μαρξ. Η Γερμανική Ιδεολογία, η Κριτική της Εγγελιανής φιλοσοφίας του Κράτους και του Δικαίου, οι Θέσεις για τον Φόουερμπαχ γράφτηκαν νωρίτερα και είναι θεμελιώδη έργα. Όμως, το Μανιφέστο, λόγω του μαχητικού του χαρακτήρα, μοιάζει να συμπυκνώνει την απελευθερωτική ουσία και την τραγική εξέλιξη του μαρξισμού. Την εμβριθή ανάλυση και τις αρνητικές μηχανικότητες. Τα πρώτα είναι, όμως, πάντα ενεργά και επανέρχονται αποκαθαρτικά. Παρά τη μεγάλη φθορά και δυσφήμιση, τη μεγάλη αντίφαση. Και έτσι, ο γέρος μοιάζει να γελάει με αυτά. Με τα θαύματα και με τα τέρατα που φώτισε. Γιατί όπως μας έλεγε, «τίποτα το ανθρώπινο δεν μου είναι ξένο».10

1 Καρλ Μαρξ, Φρήντριχ Ένγκελς, Μανιφέστο..., ό.π., σελ. 106.

2 Στο ίδιο, σελ. 106.

3 Στο ίδιο, σελ. 71.

4 Στο ίδιο, σελ. 72.

5 Στο ίδιο, σελ. 52.

6 Στο ίδιο, σελ. 58.

7 Στο ίδιο, σελ. 68.

8 Κωστής Παπακόγκος, Νίκος Κοταρίδης, Ο Άρης στη Λαμία, Φιλίστωρ, Αθήνα, 2006, σελ. 74.

9 «Κατηγορούν τους κομμουνιστές, ότι αυτοί θα διαλύσουν επίσης την οικογένεια. [...] Σε μια ορισμένη ανάπτυξη της κοινωνίας δημιουργήθηκε η ανάγκη της οικογένειας, γιατί έτσι θα αντιμετωπίζονταν καλύτερα οι ανάγκες της ζωής. [...] Οι σημερινές οικονομικές συνθήκες αναγκάζουν όχι πια το στενό πλησίασμα της οικογένειας, αλλά αντίθετα την απομάκρυνση της.

Να ένα παράδειγμα: Ένας άντρας παντρεύεται, μα την επομένη του γάμου του φεύγει στην Αμερική για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις ανάγκες της ζωής του και της γυναίκας του. Ποιος διαλύει στην περίπτωση αυτήν την οικογένεια; Οι κομμουνιστές ή οι οικονομικές συνθήκες που δημιούργησε η κεφαλαιοκρατία; Κι εδώ, λοιπόν, βλέπουμε φανερά, ότι αυτοί που μας κατηγορούν πως θέλουμε να διαλύσουμε την οικογένεια, δεν είναι άλλοι, παρά αυτοί οι ίδιοι που τη διαλύουν στην πραγματικότητα, ενώ εμείς επιδιώκουμε το στερέωμα της. Θα δώσουμε στο λαό τα οικονομικά μέσα για να μπορεί να μη σκορπάει την οικογένεια του στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

Μας κατηγορούν ότι θέμε να καταργήσουμε τα σύνορα και να διαλύσουμε το κράτος. Μα το κράτος εμείς το φτιάχνουμε σήμερα, γιατί δεν υπήρξε, μια που αυτοί οι ίδιοι το είχαν διαλύσει. Ποιος είναι λοιπόν πατριώτης; Αυτοί ή εμείς; Το κεφάλαιο δεν έχει πατρίδα και τρέχει να βρει κέρδη σ' όποια χώρα υπάρχουνε τέτοια. Γι' αυτό δε νοιάζεται κι ούτε συγκινείται με την ύπαρξη των συνόρων και του κράτους.

Ενώ εμείς, το μόνο που διαθέτουμε, είναι οι καλύβες μας και τα πεζούλια μας. Αυτά αντίθετα από το κεφάλαιο που τρέχει, όπου βρει κέρδη, δε μπορούν να κινηθούν και παραμένουν μέσα στη χώρα που κατοικούμε.

Ποιος, λοιπόν, μπορεί να ενδιαφερθεί καλύτερα για την πατρίδα του; Αυτοί που ξεπορτίζουν τα κεφάλαια τους από τη χώρα μας ή εμείς που παραμένουμε με τα πεζούλια μας εδώ;». Στο ίδιο, σελ. 71-73.

10 «Nihil humani a me alienum puto». Η φράση που ο Μαρξ επέλεξε να γράψει στο λεύκωμα της κόρης του, στην ερώτηση για το αγαπημένο του απόφθεγμα.